

Het overlijden van Deng Xiaoping en het vijftiende partij-congres: verandering en continuïteit in de Chinese politiek

Karel Depauw

Tussen 12 en 18 september werd in Peking het vijftiende partijcongres gehouden, het eerste sedert het overlijden van Deng Xiaoping. De vijfjaarlijkse partijcongressen hebben een dubbele functie: enerzijds formaliseren ze machtsverschuivingen binnen de partij en anderzijds stippelen ze de krachtlijnen uit van het beleid. Zou partijleider Jiang Zemin zijn macht kunnen consolideren nu Deng, zijn politieke patroon, er niet meer is? En in welke mate zou dit congres nieuwe hervormingen aankondigen, economische en politieke? Dit artikel analyseert het vijftiende partijcongres aan de hand van deze twee vragen en plaatst de gegevens in de context van de ontwikkelingen in het post-Maotijdperk.

1. Het vijftiende partijcongres, het overlijden van Deng en de positie van partijleider Jiang Zemin

Het vijftiende partijcongres was de ultieme test voor de positie van partijleider Jiang Zemin (71) als "opvolger" van Deng Xiaoping. Met het overlijden van de 93-jarige Deng op 19 februari vorig jaar was Jiang immers zijn tweede maar belangrijkste politieke patroon kwijt. Zijn andere beschermheer, Chen Yun, overleed in 1995 op negentigjarige leeftijd. Deng en Chen waren respectievelijk nummer een en twee in de informele rangorde van de revolutionaire veteranen². Deze zogenaamde "acht onsterfelijken" bepaalden vanaf het lanceren van de economische hervormingen (1978) tot ongeveer halverwege de jaren '90 in grote mate het beleid, los van de vraag of ze al dan niet formele machtsfuncties bekleedden en zich beroepend op hun revolutionaire reputatie en hun personele netwerken van collega's en cliënten (*guanxi*). Die cliënten, de zogenaamde leiders van de "derde

generatie" die in die periode in het kader van het verjongingsbeleid door de revolutionaire veteranen op formele machtsfuncties in de hoogste partijorganen werden benoemd, konden geen beleidswijzigingen initiëren zonder de bescherming van één of meerdere van deze oude mannen of zonder dat door intens lobbywerk hun steun werd verworven of hun tegenstand werd geminimaliseerd. Officieel waren de 'opvolgers' dus reeds in functie voor hun revolutionaire patroons Marx gingen opzoeken, maar in werkelijkheid bood hun institutionele macht weinig politieke manoeuvreerruimte. Terzelfdertijd was op deze manier de formele opvolging nimmer definitief beslecht: voordat Jiang Zemin in 1989 als Secretaris-Generaal van de CCP werd benoemd, versleet Deng immers twee andere "opvolgers": de "liberale" Hu Yaobang en de "radicale hervormer" Zhao Ziyang. Beiden moesten onder druk van de "conservatieve" oude mannen als politiek verantwoordelijken voor respectievelijk de studenten-

protesten van 1986 en 1989 ontslag nemen³. Uiteindelijk werd in een compromis tussen Deng en Chen de gematigde Jiang Zemin aangeduid als de nieuwe partijleider en als voorzitter van de Centrale Militaire Commissie.

Met het overlijden van Deng Xiaoping en Chen Yun wordt de Chinese politiek voor de tweede keer sedert de stichting van de Volksrepubliek China (1949) geconfronteerd met een definitieve beslechting van een "opvolgingskwesitie." Een vergelijking met de opvolging na de dood van Mao Zedong (1976) is dan ook onvermijdelijk. Jiang Zemin werd bij zijn aantreden als Secretaris-Generaal van de CCP in 1989 immers omschreven als een nieuwe Hua Guofeng (77), Mao's voorbestemde opvolger, die door Deng in enkele jaren in de politieke obscuriteit werd gemanoeuvreerd. De vergelijking was op dat moment gerechtvaardigd: beiden waren relatieve nieuwkomers in het complexe machtsspel in Peking; het ontbrak hen aan een machtsbasis in het centrum en in het leger; hun macht berustte op het fiat van hun voorgangers, met wier politieke lijn ze hun bewind legitimeerden, en ze beschikten over meer constitutionele macht dan hun voorgangers maar bleven kwetsbaar op het vlak van informele machtsuitoefening. Van Jiang werd verwacht dat hij na het overlijden van Deng eveneens vlug aan kant zou worden geschoven, dat hij net als Hua niet meer was dan een overgangsfiguur. Maar in tegenstelling tot Hua heeft Jiang zijn positie als voorbestemde "opvolger" kunnen waarmaken: de eerste plenaire zitting van het Centraal Comité van het vijftiende partijcongres herbevestigde hem in zijn formele machtsfuncties als Secretaris-Generaal van de CCP en Voorzitter van de Centrale Militaire Commissie en niets wijst erop dat Jiang tijdens het Nationaal Volkscongres in maart geen tweede ambtstermijn als president zou verkrijgen⁴. Jiang verscheen dus op het partijcongres als de leider die China de eenentwintigste eeuw zal binnenloodsen. Daarmee is hij tevens de eerste partijleider sedert het overlijden van Mao (1976) en de eerste "opvolger" van Deng Xiaoping in een rij van drie, die twee opeenvolgende partijcongressen voorzat.

Het grote verschil in de "opvolgingskwesities" tussen Hua Guofeng en Jiang Zemin is, dat Hua slechts zeven maanden tijd had om onder

bescherming van zijn voorganger een machtsbasis uit te bouwen in de partij en in het leger, Jiang daarentegen kon daar acht jaar over doen. Aanvankelijk — tussen zijn aantreden in 1989 en het veertiende partijcongres (1992) — was hij in zijn machtsuitoefening afhankelijk van de machtsstrijd tussen de revolutionaire veteranen en Jiang schipperde dan ook op de golven van de Chinese politiek, van "links" naar "rechts", van "conservatief" naar "hervormingsgezind", naargelang de oude man die achter de schermen het spel beheerste⁵. Op het veertiende partijcongres (1992) werd Jiang herbevestigd als Secretaris-Generaal en als voorzitter van de Centrale Militaire Commissie, de twee formele machtsposities die hij bij zijn aantreden had gekregen⁶. In 1993 volgde hij Yang Shangkun (91) op als president en combineerde daarmee de drie hoogste institutionele machtsbasissen. Maar in de Chinese politiek blijft de informele machtsuitoefening, ondanks de voortschrijdende bureaucratische institutionalisering van de macht⁷, minstens even belangrijk, zonet dominant. Die informele machtsfactor bestaat uit *guanxi*, relatiernetwerken waarmee de nodige steun in de partij, de staat en het leger wordt gemobiliseerd⁸.

Voor politieke steun binnen de partijtop steunde Jiang vanaf 1992 vooral op de primordiale banden met politici uit Shanghai, de stad waar hijzelf opklom in de partijbureaucratie⁹. Het grootste deel van die zogenaamde "Shanghai-kliek"¹⁰ werd tijdens het veertiende partijcongres (1992) door Deng naar het machtscentrum in Peking gehaald¹¹. Enerzijds wilde hij hiermee het economische belang van Shanghai ondersteunen, na jarenlange achterstelling ten voordele van de Speciale Economische Zones aan de Zuid-oostkust, anderzijds was dat een middel om partijleider Jiangs machtsbasis in Peking te versterken. De Shanghai'se burgermeester Zhu Rongji (70) werd, zonder het doorlopen van een ambtstermijn in het Politbureau, naar het Permanent Comité "gecatapulteerd". De Shanghai'se partijsecretaris Wu Bangguo (57) werd in het Politbureau opgenomen. Twee jaar later kreeg Wu van partijleider Jiang Zemin een zetel in het Secretariaat van het Centraal Comité toegewezen, en Shanghai's nieuwe burgermeester, Huang Ju (59), werd opgenomen in het Politbureau. Op het vijftiende partijcongres werden niet alleen deze

medestanders van Jiang in hun positie herbevestigd. Hun stadsgenoot, Jangs persoonlijke politieke adviseur, Zeng Qinghong (59), werd benoemd tot lid van het Secretariaat en tot alternerend lid van het Politbureau¹².

Jiangs volledig gebrek aan een machtsbasis in het leger werd op twee manieren opgevangen: enerzijds door een grotere bezetting van politieke functies door militairen en anderzijds door zijn structurele banden met het militaire apparaat¹³. In 1992 benoemde Deng voor één ambtstermijn admiraal Liu Huaqing (81) en generaal Zhang Zhen (79), twee militaire veteranen, naast Jiang in politieke topfuncties: Liu, reeds vice-voorzitter van de Centrale Militaire Commissie kreeg een zetel in het Permanent Comité. Generaal Zhang werd tweede vice-voorzitter van de door Jiang Zemin voorgezeten Centrale Militaire Commissie. Ondertussen steeg de vertegenwoordiging van de militairen in het Centraal Comité drastisch: van 19 procent op het dertiende partijcongres (1987) naar 24,7 procent op het veertiende¹⁴. Daarmee was de militaire vertegenwoordiging in de hoogste partijorganen op het veertiende partijcongres de grootste sedert het lanceren van de hervormingen (1978). Dit moest er o.a. voor zorgen dat het leger in de transitieperiode Jiangs bewind ondersteunde zonder dat het zich aan militair-politiek avonturisme waagde¹⁵. Terzelfdertijd werd de macht van president en generaal Yang Shangkun en zijn halfbroer Yang Baibing (78) met de hogervermelde benoemingen ondergraven. Beiden werden uit de Centrale Militaire Commissie ontslagen omdat ze bezig waren met het uitbouwen van een eigen "rijk" binnen het militaire apparaat en daarmee Jiang Zemins machtsconsolidatie over het leger in de weg stonden¹⁶. En zoals reeds vermeld zou Yang Shangkun in 1993 ook nog het presidentschap aan Jiang moeten overlaten.

Nadat Deng Xiaoping zijn "opvolgers" de controle over de militairen had verzekerd, bouwde Jiang een grootschalig netwerk uit van betrouwbare actieve en gepensioneerde generaals, die in zijn naam de meest verregaande militaire herschikkingen en zuiveringen sinds jaren doorvoerden. Tegen het vijftiende partijcongres beschikte Jiang, meer dan gelijk welke politicus, over een netwerk dat de loyaliteit van het leger kan genereren.

Op het vijftiende partijcongres werden de meeste Jianggetrouwe militairen herbevestigd in hun functies in de Centrale Militaire Commissie. Jiangs twee naaste medestanders — generaal Zhang Wannian (70) en de huidige minister van defensie generaal Chi Haotian (69) — kregen een zetel in het Politbureau en de eerste zag zich tevens benoemd in het Secretariaat. Ook in het Centraal Comité bleef de vertegenwoordiging van het leger even groot als op het vorige partijcongres¹⁷. In het hoogste partijorgaan, het Permanent Comité, daarentegen werd de militaire veteraan Liu Huaqing niet vervangen door een andere militair. Dit symboliseert de zo nagestreefde ondergeschiktheid van het leger aan de partij, voor een partijleider zonder militaire loopbaan een uiterst belangrijk gegeven.

De tweede factor waarmee partijleider Jiang Zemin de steun van de militairen verwierf was zijn structurele patronage van het militaire apparaat. Van bij zijn benoeming tot voorzitter van de Centrale Militaire Commissie (1989) wierp hij zich op als dé pleitbezorger van de militaire modernisering¹⁸. De Golfoorlog (1991) en het belang van hoogtechnologische wapens daarin ondersteunden zijn pleidooi. Door het trekken van de moderniseringskaart kreeg hij de zogenaamde "professionelen" achter zich, terwijl de voorstanders van "politisering" van het leger, hoofdzakelijk medestanders van de Yang-clan, tijdens de bovengenoemde herschikkingen grotendeels werden weggezuiverd. Deze pleitbezorging ondersteunde Jiang door een jaarlijkse stijging van het officiële militaire budget. Deze evolutie naar professionalisering werd op het vijftiende partijcongres verdergezet: Jiang kondigde er een reductie in de troepensterkte aan van 500.000 man¹⁹. Hoewel de professionelen liever een grotere reductie hadden gezien, betekent dit toch een verdere evolutie van een massaleger naar een modern militair apparaat.

Tegen het overlijden van Deng Xiaoping en het daaropvolgende vijftiende partijcongres had Jiang Zemin zodoende een voldoende sterke machtsbasis opgebouwd om zich te presenteren als Dengs opvolger en als China's onbetwiste leider. Formeel gezien was de machtsoverdracht van de "tweede generatie" naar de "derde generatie" leiders reeds in 1994 op het vierde plenum van

het veertiende Centraal Comité aangekondigd²⁰. Maar zolang Deng niet was overleden en Jiangs status als opvolger niet op een partijcongres was herbevestigd, bleef het gevaar van een machtsstrijd niet denkbeeldig. Het belangrijkste politieke feit van dit partijcongres was dan ook het uittreden uit de partijtop van van Qiao Shi (74) de voorzitter van het Nationaal Volkscongres²¹, de nummer drie in de informele rangorde van het Permanent Comité en de meest prominente politieke opponent van partijleider Jiang. Niet dat Qiao ooit een regelrechte bedreiging betekende voor de institutionele macht van partijleider Jiang: voor zover dat duidelijk was, ambieerde hij nooit één van Jiangs functies of de status van “opvolger”²². Maar hij was wel de enige politicus in de partijtop die Jiangs ultieme leiderschap en status als Dengs voorbestemde “opvolger” dwarsboomde en hij stond daarmee Jiangs machtsconsolidatie in de weg. Niet alleen was Qiao de enige formele leider die zijn afkeer voor Jiang Zemin niet onder stoelen of banken stak — zo was hij het laatste lid van het Permanent Comité dat na het overlijden van Deng Xiaoping Jiang Zemin bevestigde in zijn positie als “kern van de collectieve leiding”²³ — hij beschikte ook over een aantal politieke troefkaarten die Jiangs ultieme leiderschap in de weg stonden. Om Qiao politiek te kunnen uitschakelen usurpeerde partijleider Jiang dan ook alle thema's waarmee zijn politieke opponent zich van hem onderscheidde.

Ten eerste wierp Qiao zich op als de “hervormer” die, meer dan Jiang Zemin zelf, Dengs koers bestendigde. Zo citeerde hij meermaals Dengs uitspraken over het “nemen van risico's in hervormingen” als antwoord op Jiangs “neo-conservatieve” beleid²⁴. Dit betekende voor Jiang, als Dengs voorbestemde “opvolger”, een serieuze uitdaging, hij bleef dit beleid immers legitimeren met verwijzingen naar de zogenaamde “Deng Xiaoping theorie”. Ook Qiao's institutionele machtsbasis bood hem ruimschoots de mogelijkheid om zich als “liberale hervormer” te presenteren. Het Nationaal Volkscongres is immers het orgaan dat het concept van de “*rule of law*” gestalte moet geven in een land waar de ‘*rule of man*’ zolang heeft gedomineerd. Qiao wierp zich dan ook op als de bezieler van de “socialistische legaliteit”²⁵, een thema dat Jiang

nu tot het zijne heeft gemaakt in zijn politiek rapport gepresenteerd aan het vijftiende partijcongres²⁶. In dit opzicht mag tevens niet uit het oog worden verloren dat Qiao zich sedert zijn aantreden als voorzitter van het Nationaal Volkscongres actief achter de dorpsdemocratisering²⁷, ingevoerd door de vorige voorzitter van het Nationaal Volkscongres, heeft geschaard. Het idee van politieke hervormingen is in het post-Maotijdperk een krachtig middel om er de meest liberale vleugel van de Chinese Communistische Partij mee te mobiliseren. Ook dit thema heeft Jiang nu naar zich toe getrokken: in de aanloop naar het vijftiende partijcongres werden door Jiangs adviseurs meerdere proefballonnetjes opgelaten over beperkte politieke hervormingen en liberale “establishment-intellectuelen” konden betrekkelijk vrijelijk oproepen tot verregaande democratisering²⁸. Op het vijftiende partijcongres zelf bleef er, na de uitschakeling van Qiao, niet veel meer over van deze politieke hervormingen: Jiangs politiek rapport pleegde er — met vage verwijzingen naar de uitbreiding van de “basisdemocratie”, perfectionering van het systeem van volkscongressen, enz. — enkel lippendienst aan²⁹.

Een andere belangrijke reden voor het wegmanoeuvreren van Qiao is de erfenis van het *Tian'anmen*-bloedbad (1989). Alhoewel Jiang wellicht niets te maken had met de beslissing om de studentenprotesten op het *Tian'anmen*-plein hardhandig te onderdrukken, heeft hij zijn functies in de partijtop toch te danken aan deze crisis: hij volgde toen de wegens deze studentenprotesten in ongenade gevallen partijleider Zhao Ziyang op. Samen met premier Li Peng (70), die destijds formeel de noodtoestand afkondigde, was Jiang dan ook een tegenstander van een herziening van het officiële *Tian'anmen*-verdict als een “contra-revolutionaire oproer”. Liberale tegenstanders van Jiang zouden in deze periode van machtstransitie en -consolidatie met een oproep tot dergelijke herziening heel wat steun kunnen mobiliseren in de partij en het leger. De liberale vleugel in de partij streeft naar een herziening van het *Tian'anmen*-verdict. Ook Qiao, die naar verluidt na het *Tian'anmen*-bloedbad de post van partijleider weigerde, was daar een voorstander van³⁰. Opmerkelijk is wel dat Jiang in de aanloop naar het vijftiende partijcongres in alle

stilte ook deze troefkaart van Qiao heeft overgenomen: zonder een formele herziening door te voeren, verwees hij in verschillende toespraken naar de *Tian'anmen*-crisis als een "politieke opschudding"³¹. Dit is een veel zwakkere terminologie dan het officiële verdict en daarmee zet Jiang de deur op een kier voor een eventuele door hem geleide herziening. Dergelijke evolutie zou zeker de militairen plezieren, zij willen immers de smet van *Tian'anmen* van zich afschudden; en ook internationaal zou Jiang hiermee scoren. Een door hem geleide herziening zou Jiang tevens in staat stellen om de politieke consequenties ervan onder controle te houden.

Op het vijftiende partijcongres wist Jiang Zemin zich tevens te profileren als de leider met de meeste senioriteit. In dit opzicht is het niet onbelangrijk dat Qiao Shi deze senioriteit in de weg stond: hij was niet alleen ouder dan Jiang maar voor de communistische machtsvername was hij Jiangs superieur in het ondergrondse revolutionaire werk in Shanghai³². Behalve zijn politieke opponent Qiao Shi kon partijleider Jiang op dit partijcongres tevens de twee door Deng benoemde militaire veteranen tot terugtreden bewegen. De senioriteitsfactor is geen onbelangrijk gegeven in de machtsuitoefening, zeker niet nu de revolutionaire oude mannen de besluitvorming niet langer controleren. Jiang Zemin is met zijn 71 jaar nu de oudste leider in de topechelons die over een institutionele machtsbasis beschikt³³ en zoals reeds vermeld is hij tevens de langst zittende partijleider van het post-Maotijdperk. Jiangs senioriteit werd op dit congres verder bevestigd door de vervanging van de helft van de leden van het Centraal Comité³⁴, hoofdzakelijk door jongere nieuwkomers. In het vorige Centraal Comité was 58,8 procent van de leden jonger dan 55 jaar, op het vijftiende 63,5 procent³⁵. Veel van de nieuwe leden zijn dus min of meer schatplichtig aan Jiang Zemin en hij heeft binnen de jaarlijkse plenaire zittingen van het Centraal Comité dan ook niet al te veel openlijke tegenstand te vrezen.

Dat Jiang na de dood van Deng en op het vijftiende partijcongres zijn positie kon consolideren, betekent evenwel niet dat hij nu over de absolute

macht beschikt. In de geschiedenis van de Chinese Communistische Partij beschikte geen enkele leider ooit over de ultieme macht, ook Mao en Deng niet. Iedere leider moest immers rekening houden en compromissen sluiten met andere topleiders. Zo kon Mao zijn Grote Sprong Voorwaarts (1958-61) pas lanceren met de belofte dat hij nadien een stap zou terugzetten³⁶ en Deng moest in het post-Maotijdperk de macht delen met de andere revolutionaire veteranen, die net als hijzelf achter de schermen de besluitvorming controleerden. Ook Jiang zelf heeft een aantal collega's die stevig in het zadel zitten.

We kunnen hier onmogelijk de volledige partijtop doorlichten en beperken ons dan ook tot een aantal gegevens die aantonen dat Jiangs macht ondanks zijn machtsconsolidatie niet absoluut is³⁷. Vooreerst is er premier Li Peng (70), de nummer twee in het Permanent Comité, die tevens over een aantal medestanders in het Politbureau beschikt. Volgend jaar kan Li constitutioneel na twee ambtstermijnen niet opnieuw tot premier worden herbenoemd, maar het ontslag van Qiao Shi uit het Permanent Comité maakt wellicht dat zijn voorzitterschap van het Nationaal Volkscongres open komt te staan. De hoogste staatsfuncties worden immers nog altijd door leden van de partijtop uitgeoefend. Indien op het Nationaal Volkscongres geen verregaande scheiding tussen partij en staat wordt aangekondigd — en niets wijst daarop — zou Li Peng dit voorzitterschap kunnen overnemen. De huidige nummer drie van het Permanent Comité — eerste vice-premier Zhu Rongji (68) — behoort tot Jiangs zogenaamde "Shanghai klik", maar dit betekent geenszins dat Zhu daarmee volledig ondergeschikt is aan Jiang Zemin. Hij is nu reeds verantwoordelijk voor de meeste economische besluitvorming en zal zo goed al zeker Li Peng opvolgen als premier. Ook de rol van de terzijde geschoven Qiao Shi is nog niet volledig uitgespeeld. Tot maart volgend jaar blijft hij aan als voorzitter van het Nationaal Volkscongres en een voorwaarde voor zijn vertrek uit de partijtop was dat hij één van zijn beschermelingen, Wei Jianxing (59), in het Permanent Comité kon benoemen. Wei Jianxing werd op dit partijcongres tevens herbevestigd in zijn functie van Secretaris Generaal van de Centrale Commissie van Discipline Inspectie en is hiermee de belang-

rijkste figuur in de strijd tegen de corruptie, een belangrijk thema in het imago van leider Jiang. Ook Li Ruihuan (64), de nummer vier van het Permanent Comité en het meest hervormingsgezinde lid, wordt als een medestander van Qiao Shi beschouwd. Het feit dat Jiang voor de controle over het leger steunt op bondgenoten in het militaire apparaat zorgt voor een grote invloed van de militairen op de politieke besluitvorming, vooral dan wat het buitenlandbeleid betreft³⁸, en Jiang moest voor het verwerven van hun steun toelaten dat zij hun in de jaren '80 uitgebouwd zakenimperium verder konden uitbreiden³⁹. De corruptie die deze betrokkenheid van de militairen in het zakenleven onvermijdelijk genereert, wordt, ondanks alle retoriek ertegen, enkel op de lagere niveaus aangepakt⁴⁰.

Geen enkele van deze figuren betekent echter een directe bedreiging voor Jiang Zemins machtspositie en de twee nog niet genoemde leden van het Permanent Comité Hu Jintao (56) en Li Lanqing (66) worden niet als tegenstanders, van Jiang beschouwd. Tussen het vijftiende en het zestiende partijcongres moet Jiang vanuit de partijtop dan ook geen ernstige politieke uitdagingen verwachten. Bovendien beseffen de huidige machthebbers maar al te goed ze zich met de grote economische en sociale uitdagingen geen politieke instabiliteit kunnen veroorloven.

2. Het vijftiende partijcongres en het beleid

Het vijftiende partijcongres stond, net als het veertiende, bijna volledig in het teken van Deng Xiaoping en zijn hervormingen: Jians politiek rapport staat bol van de verwijzingen naar Deng en hij wijdde tevens een volledig hoofdstuk aan de "Deng Xiaoping-theorie", die werd uitgeroepen tot het "hedendaags Marxisme"⁴¹ en in de partijconstitutie werd opgenomen, als leidraad voor de partij naast het Marxisme-Leninsme en het Mao Zedong ideeëngoed⁴². Dat leider Jiang Zemin op een partijcongres dat zijn macht moest consolideren zo'n grote nadruk legt op Deng en zijn "ideeëngoed" heeft verschillende redenen. Het overlijden van de "architect van de economische hervormingen", zoals Deng vaak wordt omschreven, verklaart die grote aandacht enigzins. Dat zijn 'opvolger' zijn bewind reeds al die jaren met verwijzingen naar Deng Xiaoping

legitimeert ten dele ook. Maar op het vijftiende partijcongres was er een bijzondere reden om Deng Xiaoping en zijn "theorie" uitbundig te bejubelen: er moesten namelijk drastische saneringen in de staatssector worden aangekondigd en een grote dosis "Dengisme" kon deze sociaal en politiek gevoelige hervorming het best legitimeren.

De herstructurering van de staatssector is al sedert het begin van de hervormingen (1978) een heet hangijzer want veel van de staatsbedrijven zitten ver in de rode cijfers en kunnen alleen door overheidssteun blijven bestaan. Volgens een nieuwe studie van de Wereldbank was tegen 1996 ongeveer de helft van de industriële staatsbedrijven verlieslatend⁴³. Vanaf het begin van de economische hervormingen werden reeds tal van maatregelen genomen om deze sector op te krikken, maar het waren eerder doekjes voor het bloeden⁴⁴. Zo werd de in 1986 aangenomen faillissementswet tot voor kort maar in beperkte mate geïmplementeerd en een drastische sanering van de staatssector werd voortdurend uitgesteld. Op de derde plenaire zitting van het veertiende Centraal Comité (1993) werden dan toch verregaande wijzigingen in de "eigendomsstructuur" aangekondigd⁴⁵. Toen werd verwacht dat er eindelijk werk zou worden gemaakt van de sanering van de staatsindustrie, maar die werd al vlug beperkt tot "experimenten"⁴⁶.

Dat het geduurd heeft tot het vijftiende partijcongres vooraleer de herstructurering van de staatssector de definitieve politieke zegen kreeg heeft verschillende oorzaken⁴⁷. De twee belangrijkste liggen op politiek en sociaal vlak. Enerzijds is de staatssector — naast de, al lang niet meer zo communistische, partij — de laatste pijler van het "Chinees socialisme"⁴⁸. De zogenaamde "linkervleugel" van de partij en de bureaucratische belangengroepen in de staatssector hebben zich dan ook altijd verzet tegen een drastische hervorming. Iedere poging daartoe werd als "sluipende privatisering" bekritiseerd⁴⁹. Anderzijds vreesde de partijtop dat een sanering van de staatsindustrie tot grootschalige sociale onrust kon leiden⁵⁰. Tot voor kort stelde de staatsindustrie immers zo'n 108.000.000 mensen tewerk en dependenten meegerekend waren 340.000.000 mensen voor hun levensonderhoud, huisvesting, onderwijs en sociale zekerheid — de

zogenaamde "ijzeren rijstkom" — afhankelijk van deze sector⁵¹. Bovendien is in sommige regio's de staatssector zowat de enige werkgever en is er nog steeds geen degelijk sociaal vangnet, al worden momenteel minimale voorzieningen uitgebouwd⁵².

Dat deze gevoelige beslissing nu juist op dit partijcongres werd aangekondigd heeft ook verschillende redenen. Ten eerste was de aankondiging van de hervormingen in de staatsindustrie eerder een politiek inhaalmanoeuvr op een economische werkelijkheid dan het daadwerkelijk leiden van de economie in een door de partij bepaalde richting. De hogergenoemde beperkte "experimenten" in de hervorming van de staatsindustrie waren, onder het motto "doe het maar praat er niet over", reeds van die omvang dat een politieke goedkeuring van dit hervormingsproces niet langer uit te stellen viel⁵³. Ten tweede was de sanering van de staatsindustrie voor Jiang Zemin het meest symbolische thema waarmee hij zich kon presenteren als een hervormingsgezinde leider die Dengs opvolging waardig is. Dit verklaart meteen waarom het thema van de hervorming van de staatsindustrie onmiddellijk na Dengs overlijden in februari opnieuw een prominente plaats kreeg op de politieke agenda⁵⁴. Ten derde groeide de laatste jaren binnen de partijtop, ondanks de gevoeligheid van het thema, een consensus over de noodzaak aan deze sanering. De verlieslatende staatsindustrie weegt immers zwaar op het nationale budget waardoor de ruimte voor de uitvoering van de andere beleidsprioriteiten wordt beperkt. En ten vierde is het terugdringen van de rol van de staat in de industrie één van de belangrijke voorwaarden voor China's toetreding tot de Wereld Handels Organisatie. Net na het vijftiende partijcongres had in Hongkong een bijeenkomst plaats van het IMF en de Wereldbank en Jiang ging eind oktober op bezoek naar de VS. De grote aandacht op het vijftiende partijcongres voor de hervorming van de staatsindustrie moest in dit opzicht bijdragen tot de nodige internationale *goodwill* ten opzichte van China⁵⁵.

Toch werd de aankondiging van de hervormingen in de staatsindustrie op dit partijcongres nog steeds uiterst omzichtig benaderd. Niet alleen werden ze, zoals hoger geschetst, met een ferme dosis "Dengisme" gepresenteerd, ook de aankondiging van de hervormingen zelf vergde

enige retorische acrobatie. Het woord "privatisering" was een absoluut taboe, al komt een deel van die hervormingen door de uitverkoop, de uitgifte van aandelen of het vormen van joint-ventures met binnenlandse en buitenlandse privé-bedrijven daar op neer. Jiang heeft met de introductie van het concept "openbare sector als basis van het socialistische systeem" reeds op het derde plenum in 1993 de politieke weg vrijgemaakt voor dergelijke stappen⁵⁶. Die "openbare sector" werd op het vijftiende partijcongres omschreven als de "staats- en collectieve sector en de staats- en collectieve onderdelen van de gemengde economie"⁵⁷. Het was de eerste keer dat de notie van een "gemengde economie" officieel werd goedgekeurd en het effent de weg voor gedeeltelijke of gehele privatisering. Dat het systeem van aandelen kapitalistisch zou zijn, werd in Jiansg politiek rapport expliciet ontkend. De "kern van de zaak" is immers "wie de controle-aandelen bezit", en al werd het niet uitdrukkelijk op dit congres vermeld, die controle komt volgens verantwoordelijken in het staatsapparaat niet noodzakelijk neer op de helft plus één. Men gaat er immers van uit dat de aandeelhouders sterk gediversifieerd zijn en dat de staat of de collectieve sector geen zo'n groot aandelenpakket nodig heeft om controle uit te oefenen⁵⁸. De staat moet enkel "dominant" zijn in de "sleutel-industrieën die het levenssap van de nationale economie uitmaken", zo stelde Jiang Zemin nog in zijn politiek rapport.

De vage terminologie waarmee de hervorming werd aangekondigd biedt veel interpretatiemogelijkheden. In de praktijk zullen de hervormingen er wellicht op neerkomen dat de tussen de 500 en de 1000 grootste staatsbedrijven, hoofdzakelijk in de energie-, wapen-, staal- en telecommunicatiesector, in staatshanden zullen blijven, en/of tot conglomeraten zullen worden omgevormd, met ontslagen zullen worden gerationaliseerd en indien nodig staatssteun zullen blijven ontvangen. Alhoewel deze bedrijven slechts een zeer klein percentage van het geheel beslaan, maken zij toch de helft van het staatsbezit uit en zijn zij verantwoordelijk voor twee derde van de *output* van de staatsbedrijven. De rest van de industriële staatsbedrijven, zo'n 100.000, zullen via diverse maatregelen als samensmelting met gezonde bedrijven, joint-ventures, aandelenuitgifte,

uitverkoop, bankroet... zoveel mogelijk uit het lastenpakket van de staat worden geweerd⁵⁹.

Terzelfdertijd laat de vage omschrijving van de maatregelen talrijke misbruiken toe. Zo zullen veel van de gezonde onderdelen van de staatsindustrie ten gunste van (ex-)bureaucraten, familieleden en vrienden tegen een gunstprijs te worden geprivatiseerd, terwijl de verlieslatende delen toch nog steeds ten laste van de staat zullen vallen. Deze evolutie manifesteert zich reeds volop en wordt omschreven als de “privatisering van het bezit en de socialisering van de verliezen”. Wellicht te lage officiële cijfers stellen dat reeds 12 procent van het staatsbezit op dergelijke manier werd geprivatiseerd⁶⁰ en de Wereldbank rekende voor dat in het laatste decennium reeds voor tien miljard dollar aan staatsbezit door de “achterdeur” werd verkocht⁶¹.

Dat de arbeiders de dupe zullen worden van deze hervormingen valt niet te betwijfelen. Niet alleen dreigen massale ontslagen en een afschaffing van de “ijzeren rijstkom”, ook voor de invoering van het aandelensysteem wordt naar deze groep gekeken. De staatsbedrijven zullen immers een beroep doen op hun koopkracht om deze vorm van investeringen te financieren. Nu reeds blijkt dat heel wat van die aandelen aan de arbeiders van de desbetreffende ondernemingen wordt verkocht. Deze praktijk kreeg in Jangs politieke rapport de politieke zegen met de mededeling dat er naar “verschillende vormen van openbaar bezit moet worden gestreefd”. Daarbij moet dan “in het bijzonder een collectieve economie met een associatie van arbeiders in arbeid en kapitaal worden aangemoedigd”. Ook dit systeem laat de deur open voor misbruiken. Het is voor de partijsecretarissen en managers van de staatsbedrijven immers de meest voor de hand liggende ingreep om op korte termijn een structureel probleem voorlopig op te lossen. Reeds meermaals werd in de pers melding gemaakt dat die aankoop van aandelen niet altijd met volledige instemming gebeurt of dat achterstallige lonen in aandelen worden uitbetaald⁶², met andere woorden: het zal vaak de keuze worden tussen werkloosheid of “investeren”.

3. Besluit: de relativiteit van het vijftiende partijcongres

Naar het vijftiende partijcongres werd zowel in China als in het buitenland met enorm veel belangstelling uitgekeken omdat dit het eerste partijcongres was na de dood van Deng Xiaoping en het eerste waarbij de “derde generatie” leiders zonder tussenkomst van de revolutionaire veteranen de agenda kon bepalen. Toch heeft dit congres op geen enkel vlak voor ingrijpende of verrassende veranderingen gezorgd.

De lange tijd als overgangsfiguur beschouwde leider Jiang Zemin werd er wel herbevestigd in zijn status van “opvolger”, maar zijn machtsconsolidatie was al sedert het veertiende partijcongres (1992) volop ingezet. Dit partijcongres rondde deze evolutie enkel af.

Het feit dat de sanering van de staatsindustrie op dit partijcongres werd aangekondigd was onvermijdelijk, reeds jarenlang in het vooruitzicht gesteld en defacto al in uitvoering. Daarbuiten had dit congres weinig nieuwe beleidsmaatregelen te bieden. Dat hoeft ook niet te verwonderen: tussen het veertiende partijcongres en het vijftiende partijcongres, de periode waarin Deng en de meeste andere veteranen⁶³ wegens ouderdom, ziekte of overlijden politiek irrelevant werden en enkel symbolisch belang behielden, hadden de bewindvoerders ruimschoots de tijd om een eigen beleid uit te stippelen. Ondanks alle bejubelingen van Dengs hervormingen getuigt dit beleid in eerste instantie van een streven naar stabiliteit. De huidige leiders werden bij hun aantreden immers al vlug geconfronteerd met een dubbele uitdaging: enerzijds moesten de hervormingen worden verdergezet, want het garanderen van welvaart is sedert het lanceren van die hervormingen zowat de enige bron van legitimiteit van de partij. Anderzijds moest een antwoord worden geformuleerd op de steeds duidelijkere sociale en economische keerzijde van Dengs streven naar snelle economische groei: periodieke economische “overhitting”, verzwakking van de rurale sector vis à vis de bevolkingsgroei, een groeiende kloof tussen arm en rijk en tussen de zich snel ontwikkelende oostkust en het achterophinkende binnenland, een ongecontroleerde rurale migratie bovenop een toenemende stedelijke werkloosheid, een

verminderde controlecapaciteit van het centrum, verval van de rurale partijorganisaties, afname van de financiële capaciteit van de centrale staat en groeiende centrifugerende krachten, een totale delegitimering van de ideologie, ongebreidelde corruptie, een toenemende sociale onrust, zowel ruraal als stedelijk, een stijgende criminaliteit... Die keerzijde van de economische hervormingen zorgden bij de politieke elite voor een perceptie van dreigende chaos, die nog werd versterkt door de *Tian'anmen*-crisis ('89), de val van de communistische regimes in Oost-Europa en de desintegratie van de Sovjetunie.

Tot begin de jaren '90 had het dilemma hervormingen versus stabiliteit geleid tot steeds wisselende beleidsopties: na iedere ronde van hervormingen werd als reactie op de destabiliserende effecten opnieuw op de rem gestaan. Dit ging telkens gepaard met een verhevigde machtsstrijd in het centrum tussen "hervormers" en "conservatieven" en dat bracht op zich heel wat politieke instabiliteit met zich mee⁶⁴.

Bij een deel van de intellectuele en politieke elite groeide dan ook de overtuiging dat het antwoord lag in een stabiliteitsstreven dat de oude tegenstelling tussen "radicale hervormingen" en "conservatisme" oversteeft. Het werd gevonden in het zogenaamde "neo-conservatisme", dat, in de woorden van één van haar manifesten, zowel het "utopisch kapitalisme" van de liberale hervormers als het "utopisch socialisme" van de conservatieve veteranen

verwierp⁶⁵. Gradualisme in de hervormingen, hercentralisering van de macht, een renaissance van de traditionele Chinese cultuur en een krachtig staatsnationalisme, strijd tegen de corruptie, een grotere aandacht voor de economische ontwikkeling van het binnenland en voor de landbouw, versterking van de veiligheidsdiensten en het juridisch apparaat moesten de stabiliteit garanderen. Het "neo-conservatieve" denken groeide nooit uit tot een duidelijk afgeijnde denkschool en zeker niet tot de officiële ideologie, dit laatste zou immers een regelrechte kritiek op Deng Xiaoping betekenen. Toch vat het min of meer het op stabiliteit gerichte beleid samen, of tenminste de retoriek errond, dat de "technocraten", zoals de leiders van de "derde generatie" vaak worden omschreven, de laatste vijf jaar hebben gevoerd⁶⁶. Niets op dit partijcongres wees erop dat de huidige leiding, ondanks de heiligverklaring van Deng en zijn hervormingen, de volgende vijf jaar van dit stabiliteitsstreven zal afstappen. De economische en sociale destabilisering die de Aziatische crisis in de regio heeft veroorzaakt zal de huidige leiders versterken in hun zoeken naar een combinatie van economische hervormingen en het behoud van de daarvoor noodzakelijke stabiliteit. Dit wordt — naast de personele arrangementen die in de lijn van het partijcongres zullen liggen en de reeds aangekondigde "stroomlijning" van de bureaucratie — een belangrijk thema op het Nationale Volkscongres van maart 1998.

Noten

¹ De term "opvolger" betreft niet louter de formele machtsfuncties maar vooral de persoon die in het Chinese politieke jargon als de "kern" van de politieke macht wordt omschreven en die hoeft niet noodzakelijk samen te vallen met

de daaraan verbonden formele machtsfuncties. Zo was Deng Xiaoping in de jaren '80 noch partijleider noch premier of president. Zijn belangrijkste formele functie was die van voorzitter van de Centrale Militaire Commissie.

² De machtsuitoefening van de revolutionaire veteranen wordt behandeld in o.a. Chiang, C.: "The Influence of the "Old Guard" in

Mainland Chinese Politics"; in *Issues & Studies* 7/1991; p. 25-34. Ch'i, H.: *Politics of Disillusionment, The Chinese Communist Party Under Deng Xiaoping, 1978-1989*; Armonk, New York; M.E. Sharpe; 1991. Zhao, S.: "The Structure of Authority and Decision-Making: A Theoretical Framework"; in Hamrin, C.L. and Zhao, S.: *Decision-making in Deng's China, Perspectives From Insiders*; Armonk, New York; M.E. Sharpe; 1995; p. 233-246.

³ Voor de Chinese politieke machtsstrijd in de jaren '80 tussen de revolutionaire oude mannen onderling, tussen de oude mannen en de "derde generatie" en binnen de "derde generatie" zie Baum, R.: *Burying Mao, Chinese Politics in the age of Deng Xiaoping*; Princeton; Princeton University Press; 1994; 489 p.

⁴ Voor een uitgebreidere vergelijking tussen Jiang Zemin en Hua Guofeng zie Wu, Yu-Shan: "From Reform to Bureaucratic Stability in the PRC"; p. 86-92; in *Issues & Studies* 8/1997 p. 81-104.

⁵ Voor Jiang Zemins wisselende politieke standpunten in die periode zie Baum, R.: *Burying Mao*; p. 313-360.

⁶ Voor een analyse van het veertiende partijcongres zie o.a.: Bonnin, Michel: "Le 14ème Congrès: le sacre de Deng Imperator"; in *Perspectives Chinoises* 10-11/1992; p. 9-24.

⁷ Die institutionalisering wordt vaak omschreven als "gefragmenteerd autoritarisme". Zie Lieberthal, K., Kenneth G. and Lampton, D.M. ed.: *Bureaucracy, Politics, and Decision Making in Post-Mao China*; Berkeley; University of California Press; 1992; 379 p.

⁸ Voor een uitgebreid dossier over de relatie tussen formele en informele machtsuitoefening in de Volksrepubliek China met tegensprekelijke argumenten van verschillende auteurs zie "The Nature of Chinese Politics"; in *The China Journal* 7/1995; p. 1-208.

⁹ Voor Jiangs carrière in Shanghai en voordien zie: "The Making of a General Secretary"; *China News Analyses* 1394 11/10/1989.

¹⁰ Voor een uitgebreidere analyse van de "Shanghai-kliek" zie Lam, Willy-wo Lap: *China After Deng Xiaoping, The Power Struggle in Beijing Since Tian'anmen*; Singapore; John Wiley & Sons; 1995; p. 332-349. De term "Shanghai-kliek" mag niet eng worden geïnterpreteerd gezien de tijdelijkheid en veranderlijkheid van bovengenoemde guanxi of relatienetwerken. Voor een bespreking van deze tijdelijkheid en veranderlijkheid zie Baum, R.: *Burying Mao*; p. 9-15 en Tang, T.: "Chinese Politics at the Top: Factionalism or Informal Politics? Balance-of-Power Politics or a Game to Win All?"; in *The China Journal* 7/1995; p. 56-94.

¹¹ Of Deng in 1992 op negentigjarige leeftijd nog werkelijk zoveel macht uitoefende als vaak wordt voorgesteld, kan worden betwijfeld. In de aanloop naar het veertiende partijcongres maakte hij een rondreis door het economisch welvarende en meest liberale Zuid-China om de hervormingen na een jarenlang soberheidsprogramma opnieuw aan te zwengelen. Zijn uitspraken werden toen opgenomen officiële partijdocumenten. Maar de oude Deng werd hierbij wellicht al evenzeer gebruikt door sommige van de strijdende "facties" binnen de partij om er hun beleids- en benoemingsopties mee door te drukken. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen in welke mate Deng nog effectief invloed uitoefende. Voor Dengs rondreis door Zuid-China zie o.a. Zhao, S.: "Deng Xiaoping's Southern Tour: Elite Politics in Post-Tian'anmen China"; in *Asian Survey* 8/1993 p. 739-756.

¹² "The Fifteenth Party Congress"; in *China News Analyses* 1594 11/10/1997.

¹³ Voor een algemene analyse van de rol van het leger in de Chinese politiek zie Swaine, M.D.: *The Military & Political Succession in China*; Santa Monica; RAND; 1992; 270 p. Voor de relatie tussen partijleider Jiang Zemin en het volksbevrijdingsleger zie Shambaugh, D., "China's-Commander-in-Chief: Jiang Zemin and the PLA"; in Lane et al. Ed.: *Chinese Military Modernization*; London; Kegan Paul International; 1996; p. 209-245.

¹⁴ Ibidem p. 234. Voor een schematisch overzicht van de militaire vertegenwoordiging in het Centraal Comité tussen 1956 en 1987 zie Shambaugh D.: "The Soldier and the State" p. 111; in Hook, B. Ed.: *The individual and the State*; Oxford; Clarendon Press; 1996; p. 104-148.

¹⁵ Cheung, Tai-Ming: "Back to the front"; in *Far Eastern Economic Review* 29/02/1992 p. 15-16.

¹⁶ Shambaugh D.: "China's Commander-in-Chief"; p. 221-226.

¹⁷ *China News Analyses* 1594, p. 8.

¹⁸ Shambaugh D.: "China's Commander-in-Chief"; p. 232-234.

¹⁹ *The Economist* 20/09/1997, p. 72

²⁰ "The Fourth Plenum and the Return of Ideology"; *China News Analyses* 1520 15/10/1994, p. 4-5.

²¹ Dit is theoretisch het hoogste staatsorgaan dat ook wel het Chinese parlement wordt genoemd.

²² *Asiaweek* 26/5/1995, p. 24-26.

²³ "In the Aftermath of Deng's Death"; *China News Analyses* 1481 15/03/1997.

²⁴ Voor het "neo-conservatisme" cfr. infra.

²⁵ Voor de rol van Volkscongressen (nationaal en lokaal) in de uitbouw van de legaliteit zie Ding, A.S.: "The Reform of People's Congresses in Mainland China"; in *Issues & Studies* 4/1994, p. 14-35.

²⁶ Het politiek rapport staat integraal in *BBC Summary of World Broadcast* FE/3023 S111-1 13/9/1997 en FE/3024 S2/1-13 15/9/1997. De verwijzingen naar socialistische legaliteit zijn te vinden in het tweede deel S2/4-5.

²⁷ Voor een analyse van de totstandkoming en de implementering van de dorpsdemocratie zie o.a. O'Brien Kevin J.: "Implementing Political Reform in China's Villages"; in *The Australian Journal of Chinese Affairs* 7/1994, p. 33-60.

²⁸ Zie bv.: Wehrfritz, G.: "The Chattering Class"; in *Newsweek* 25/8/1997, p. 26-27.

²⁹ *BBC SWB* FE/3024 S2/4-6

³⁰ Baum, R.: *Burying Mao*, p. 369-370.

³¹ Forney, M.: "Forward or Back"; in *Far Eastern Economic Review* 18/9/1997, p. 16-17.

³² *Far Eastern Economic Review* 2/10/1997, p. 24.

³³ Hua Guofeng (76), Mao's directe opvolger, is ouder dan Jiang en werd wel in het Centraal Comité "herkozen", maar beschikt verder niet over enige institutionele machtsbasis noch over een informele van enig belang.

³⁴ Forney, M.: "Private Party"; in *Far Eastern Economic Review* 2/10/1997, p. 18-21.

³⁵ *China News Analyses* 1594 11/10/1997, p. 3.

³⁶ Goodman, D.S.: *Deng Xiaoping and the Chinese Revolution, a Political Biography*; London; Routledge; 1994., p. 57-59.

³⁷ Voor een korte introductie van de leden van het Permanent Comité en van het Politbureau zie: "The 24 most powerful figures in China"; in *The South China Morning Post* 20/9/1997 (interneteditie).

- ³⁸ Shambaugh, D.: "China's Commander-in-Chief", p. 234-235 en Garver, J.W.: "The PLA as an Interest Group in Chinese Foreign Policy"; in Lane et al. ed.: *Chinese Military Modernization*; p. 246-281.
- ³⁹ Voor een bespreking van het militaire zakenimperium zie o.a.: Tai Ming Cheung: "China's Entrepreneurial Army: The Structure, Activities and Economic Returns of the Military Business Complex"; in *ibidem*, p. 169-195.
- ⁴⁰ Shambaugh D.: "China's Commander-In-Chief", p. 231.
- ⁴¹ BBC SWB FE/3023 S115.
- ⁴² De nieuwe partijconstitutie staat integraal in BBC SWB FE/30323 S11-12 24/9/1997.
- ⁴³ *The Economist* 13/09/1997, p. 22.
- ⁴⁴ Voor een overzicht van de vroegere maatregelen en de talrijke problemen in de staatsindustrie zie o.a.: Lee, Chi-Wen Jevons: "The Reform of State-owned Enterprises"; in Brosseau, Maurice et al. Ed.: *China Review 1996*; The Chinese University Press; Hongkong; 1996; p. 263-280.
- ⁴⁵ "Decision of the CCP Central Committee on some issues concerning the establishment of a socialist market economic structure"; BBC SWB FE/1849 S111-15 18/11/1993.
- ⁴⁶ Tung, R.: "Obstacles Hindering the Establishment of a Modern State-owned Enterprise System in Mainland China", p. 34, 37-38; in *Issues and Studies* 2/1996, p. 32-51.
- ⁴⁷ Voor een overzicht van die redenen zie *ibidem*.
- ⁴⁸ De communes werden begin de jaren '80 ontbonden, het grondbezit is theoretisch nog steeds collectief maar door middel van erfelijke leasing werd het min of meer geprivatiseerd. De planeconomie beslaat slechts nog enkele procenten van de totale economie. Het belang van de communistische ideologie is sedert het lanceren van de hervormingen verworden tot een politieke trukendoos waaruit naar behoefte wordt geput om er een evolutie weg van het socialistische systeem mee te "timeren".
- ⁴⁹ *ibidem*, p. 35-36, 43-44.
- ⁵⁰ Voor een uitgebreide analyse van het dilemma sanering vs. sociale onrust zie Karmel, S.: "The Neo-authoritarian Dilemma and the Labor Force: control and bankruptcy vs freedom and instability"; in *The Journal of Contemporary China* 7/119, p. 111-134.
- ⁵¹ Chanda, N.: "The End is Near"; in *Far Eastern Economic Review* 23/2/1995, p. 48-50 en Tung, R.: "Obstacles", p. 47-48.
- ⁵² Yatsko, P.: "Bitter Medicine"; in *Far Eastern Economic Review* 16/10/1997, p. 64-65. Forney, M. and Fang, B.: "The Burden of Age"; in *ibidem* 23/10/1997, p. 82-84. Yatsko, P.: "The Great Job Hunt"; in *ibidem* 30/10/1997, p. 53-56.
- ⁵³ Voor de voor het vijftiende partijcongres doorgevoerde hervormingen in de noordoostelijke provincie Liaoning, één van de bastions van de staatsindustrie, zie Ji, Y.: "Corporatization, Privatization, and the New Trend in Mainland China's Economic Reform", p. 34-38; in *Issues and Studies* 3/1995, p. 28-61.
- ⁵⁴ Barnathan, J. and Roberts, D.: "Jiangs Chance"; *Business Week* 2/14/1997, p. 20-21.
- ⁵⁵ Voor de recente evoluties in de relatie tussen China en de WHO — waartoe China bij het schrijven van dit artikel nog steeds niet is toegelaten— zie *The Economist* 1/10/1997, p. 75-76.
- ⁵⁶ BBC SWB FE/1849 S111-15.
- ⁵⁷ Collectief staat synoniem voor controle door de lokale bureaucratieën. Voor Jiangs definiëring van de openbare sector zie BBC SWB FE/3023 S119-10.
- ⁵⁸ Forney, M.: "Jiangs Big Bet" in *Far Eastern Economic Review* 25/09/1997, p. 14-15.
- ⁵⁹ *ibidem*. Barnathan, J. And Roberts, D.: "Jiangs Chance".
- ⁶⁰ *The Economist* 13/09/1997, p. 22.
- ⁶¹ Forney, M.: "Jiangs Big Bet", p. 15.
- ⁶² Zie bvb. Forney, M.: "Trials by Fire"; in *Far Eastern Economic Review* 12/09/1996, p. 62-66.
- ⁶³ Er zijn nog steeds enkele revolutionaire oude mannen als Yang Shangkun, Song Ping en Bo Yibo actief. Omdat zij niet over rechtstreekse clinten in de partijtop beschikken kunnen ze weinig directe invloed uitoefenen of toch niet in dezelfde mate als in de voorafgaande periode.
- ⁶⁴ Dit proces wordt gedetailleerd beschreven in Baum, R.: *Burying Mao en Fewsmith, J.: Dilemma's of Reform in China, Political Conflict and Economic Debate*; New York; M.E. Sharpe. 1994. 289 p.
- ⁶⁵ Kelly, D. (trans): "Realistic Responses and Strategic Options for China after the Soviet Upheaval"; in *Chinese Law and Government* 3-4/1996, p. 12-31. Dit is het eerste en belangrijkste "neo-conservatieve" manifest dat begin 1991 in Chinese intellectuele en politieke kringen veel ophef veroorzaakte. Zie ook Fewsmith, J.: "Neoliberalism and the end of the Dengist Era"; in *Asian Survey* 7/1995, p. 635-652.
- ⁶⁶ Zie o.a. "China in Transition"; *China News Analyses* 1513-14 1-15/1994. *The Economist Intelligence Unit Limited, Country Report* (de kwartaalnummers tussen 1992 en 1997) en de respectievelijke jaargangen van *The Far Eastern Economic Review* en *The South China Morning Post*.